

TURCSÁNY PÉTER író, műfordító, szerkesztő, kiadóvezető

Az önépítő ember

*„Mint egy tücsökdal. Megzendül a világ egy olyan pillanatában,
amely saját gazdagságának és szépségének teljességében ragyog.”*

Hamvas Béla: A magyar Hüperion II. rész 21. levél

Azok, akik ismerik Turcsány Péter írói, irodalmi munkásságát, tudják, sosem tartozott a megalkuvók közé. Ez bizonyos értelemben meghatározta nem csak az indulását, de későbbi pályáját is. Mint a Kráter könyvkiadó vezetője, felvállalta a korábban méltatlanul elhallgatott, vagy elhallgattatott szerzők írásainak bemutatását. 1988-tól kisebb megszakításokkal a PoLiSz c. irodalmi lap főszerkesztője, Pomáz önkormányzati képviselője, 2011-től 2013-ig az ELTE bölcsészkarán a Költészeti Stílusgyakorlatok óraadó tanára volt.

Nem lehet azt mondani, hogy a „későn ébredők” közé tartoztál, hiszen már fiatalon szembefordultál a diktatórikus rendszerrel és ez nem is maradt következmények nélkül. Miután hosszas próbálkozásokat követően sem tudtak beszervezni, 1971-ben rendőri felügyelet alá helyeztek, mely alól csak több, ismert értelmiségi közbenjárása után mentesítettek. Nem tartottál attól, hogy ezek komoly hatással lehetnek a későbbiekben az életedre, a pályádra? Nem működött benned valami ösztönös félelem?

Kezdem verssel a választ? Hogy ébredtem-e? Mikor? És mire? Korán vagy későn? Verseket neveltek fel, drámák, ezekre versekkel válaszoltam... és a verseimet hallgatták el, hallgattatták el, függesztették fel, cenzúráztatták és altatták, még jó hogy jobb létre nem szenderültek. Hiába válogatta be

versemet Csaplár Vilmos 1967-ben az Ifjúsági Magazinba, a páratlan műveltségű Török Endre 1969-ben a Kortársba, és még ugyanebben az évben Rózsa rovatvezető úr a Életünkbe, Serfőző Simon a Napjainkba, Kecskés András megzenésítésével Csengey Adrienne énekhangján verseim eljutottak a Petőfi Irodalmi Színpadra is, ennek ellenére legtöbbjüket csak utcsarkokon, barátok között, atlétikai versenyek öltözőiben mondtam el, mormogtam vagy ütemeztem skandáltam, megjelenésükre már-már mit se számítva.

Naivul az akkoriban már alakulató, később Mozgó világ verselőknek ajánlottam lapcímnek az Innen induló (1968-ban írt) versem címét, volt egy alakuló összejövétel többedmagammal az Írószövetség Könyvtárában, akkor még magunk akartunk önálló címmel a nemzedéki porondra lépni, de még antológia se lehetett a tervezett összeállításból. Látod, már az is csak álca volt, hogy Illyéstől kölcsönözte egy nemzedéki lap (hm) a címét. Versemet határozottnak és kifejezőnek érzem ma is: mondhatnám, keserűen realista, szerintem a Hetek költői csoportjának tagjaival rokon hangú szakaszokkal, érzésem szerint oximoronjaim távlatokba mutattak, akkoriban a metafóra-költészet túlzott burjánzása idején Puskin egyenes, zsarnokság-ellenes beszédmódja, mondhatom, például szolgált történelmi helyzetdalaimekhez:

Adjam magamból, ami kell nekik?

S ami lennék, nekem sem kell:
bukjak inkább fekete csalánba,
szeretöm csak ott szeressen!

Vagyok, hogy lelket kavarjak?

Hogy várják zárt kapualjak?
Vagy várják tárt kapualjak,
ahová menni nem akarnak?

Vagyok, hogy jövőt akarjak?

Másokat attól riasszak,
amit jövőnek ők akartak?
S immár élni sem akarnak?

A megtűrtnél lejjebb, hátrébb maradtam. Intellektuálisan is lázadtam. A szépséget is másként képzeltem el, mint a bölcsészkarok szellemi istállóiból akkor és később ki-kinyerítőek, kihajtottak, de – úgy véltem – leonardói alapossággal, a részletekig újítani próbáltam a magyar versnyelvet.

Poétikai megalkuvásnak tartottam egy-egy hagyományosabb rímes-jambusi óda megírását, pedig Nagy László és Illyés Gyula nyomában ilyenekre is vetemedtem, pld. Óda a szipogó esőhöz, Suhanc véső Illyés Gyula szobra, Artúr vissza se néz, ld. a későbbi Testamentum című kötetben.

Kilépés a gimnáziumból, Rendőri Figyelmeztetés, büntető határozat, két hónap után fölmentés az alakuló írásművészet és a költői készülődés hátterében. Igen, ezek is voltak. Hatással voltak-e ezek rám? Mennyiben?

Az elrendelés, az elhivatottság és mindezekre a mesteri, a baráti visszajelzések sokkal fontosabb tényezők. Én kirajzoltam magam köré az akkor lehetséges szabadság-grádiusz körvonalát, mint Diogenész, aki Nagy Sándornak is odamondta, ne takarja el előle a Napot, mert nem ő teremtette, valahogy így építettem magamat, mint aki elhivatottja a szabadságnak. A BM és a „magán szorgalmú kutyák” jeleztek rólam a Hatalom felé, akkor is, később is, folyamatosan. Eleinte „Költő”, majd „Hobó” célszemélyként persze nem volt könnyű határait túllépése, ill. hatásköröm kirajzolása részemről sem, törekedtem értékes barátok megtartására és mesterek felkutatására.

A hatalom „marka” pedig többször is megkísérelt erkölcsileg is össze-roppantani, ígéretett „tehetségemhez méltó jövőt, publikálást”, a mutató és hüvelykujjam közé fogható százas köteggel is megkínált. Visszavágtam és elmondattam az ügynökkel, őt mivel tudták beszervezni, dadogott, kertelt, de eztán már nem próbálkoztak beszervezésemmel. Ekkor más sokan, jelentős értelmiségiek is mellém álltak. Nagy László, Berek Kati, Vajda Mihály, Csorba Győző, Hajnal Anna, Bíró Lajos - volt osztályfőnököm - egyetemi professzor, Ravasz János pedagógiatörténész és mások. A helyzet sajátossága az lett, hogy ajánlások révén megismerkedhettem Kádár János szöveg- majd életrajzírójával: Gyurkó Lászlóval, aki felvett dolgozni a 25. Színházba és közbenjárására az 1971. október 23-án hatályba lépett Rendőri felügyeletemet 2 hónap múlva Benkei András belügyminiszter „elvtárs” visszavonta. Szőnyeji Tamás Titkos írás című könyvének Márciusi ifjak: Nagy Gáspár, Turcsány Péter c. fejezete a hatalom óvatosságával magyarázza civil világba történő visszaengedésemet: „Nem kizárt, hogy az engedékenységben szerepet játszhatott Dalos György és Haraszti Miklós ügye is. Ki tudja, tán nem akartak egy harmadik ifjú költő esetében, egy éven belül belefutni egy újabb éhségstrájkba.”

Lázadásom elsősorban építkezés volt, ma úgy mondanám, hogy ön- és csapatépítés. Társak keresése, találása az egyre nagyobb próbatételek grádicsain. Fiatal Művészek klubja, a Költészet Másodállásban sorozat szervezésével 50-60 nemzedéktársam estjének irányítása, a Szkénében a híres Balaskó-estek rendezése és a Niké cselédei című nőszerzőket felvonultató

esteké... Innen egyenes út vezetett a Fiatal Írószövetség rendezvényeire, helytállásához, a lapalapításhoz, majd a Magyar Fórumhoz.

Közben új és új célcsoport-látókörökbe kerültem a Közgazdasági Egyetem Szociológia szakán, majd a Népművelési intézethez és a Szociológiai intézethez kötődő munkáim révén. Az MTA Irodalomtörténeti Intézetben végzett kutatásaim, írásaim kevésbé kavarták fel a port a BM szemébe. Újabb értelmiségi segítők lettek: Hankiss Elemér, Szelényi Iván, Száraz György, Cseres Tibor, Józsa Péter, de Vitányi Iván is. Munkáimmal, irodalomelméleti és szociológiai kutatásaimmal elégedettek voltak. De irodalmi vonatkozásban nem kerültem a siker felkentjei közé. Célszemélyként továbbra is figyelemmel követtek, valamit sejtettek rólam, hogy már nem vagyok zöldfülű, mert „Alattomos” néven jelentgettek rólam, köztük író-társaim is.

Nem, félelem nem volt bennem, sem a kezdetekkor, sem később. Katolikus, keresztény hitem mártírvallásként ivódott belém már gyerekkoromban. Pető Kovács Júlia: Eszmefuttatások c. aforizma-gyűjteményében örömmel fedeztem fel egy már igen fiatalon kifejtett gondolatomat: „Az élő, elhangzó szónak olyan becsületet kell adni, hogy azt csak életünkkel együtt vehessék el.” (ld, 79. old.) Ezt már nagyon-nagyon fiatal koromtól így éreztem és gondoltam.

Első köteted 1981-ben jelent meg Tarisznya címmel, ezt követte 1985-ben a Testamentum című versesköteted, melyek híven tükrözik elhivatottságodat és képet adnak akkori világunkról. Hogy emlékszel vissza, milyen volt ezeknek a fogadtatása?

A fiatalon elhunyt Csontos Sándor, Oláh János, Nyilassy Balázs és Mozgó Világ-beli tanulmányával Szörényi László adták meg a Tarisznya kötet fogadtatásának alaphangját. Magasra tették a mércét: avantgarde és nemzeti irodalom szintézise, műgond és szociális érzékenység egysége... ilyenekről írtak.

A második, 1985-ös kötetemben az akkor kevésbé ismert műfaj megújításával rukkoltam ki: az 5 + 1 énekből, betétdalból, elő- és utóhangból álló Testamentum nemzedéki verses regény.

„A nemzedék, a nemzedék,
szilánkjaira hullva szét.
Lesz-e
mersze,
reménye még?

Maga közt
üstököst
nem álhatott.
Gúlába össze-, föl-
sem állhatott.
Az ország testén való osztozásnál
dobogóra sem juthatott.
Mohóit és falánkjait
szippantja föl „beérkezés”,
a hatalom cafatjait
nem szövi itt
emlékezés.”

Ma is úgy érzem, itt, ezzel a költeménnyel és nem lírai darabjaim politikai élességével léptem túl az akkori irodalmi közmegegyezés határvonalát. Visszatértem egy ismert világirodalmi formához, de ezzel a késő Kádár-korszak kritikai szemléletébe emeltem az akkori magyar világot!

Egy szociológus barátom, a szociális-munka magyarországi meghonosítója: Gosztynyi Géza mindmáig ezt a költemény-sorozatot tartja a korszak legkifejezőbb esztétikai eseményének. Ugyanekkor írtam egy nyomtatásban meg nem jelentetett szociológiai-antropológia kötetet is ARCOK A PANASZFAL MELLŐL címmel. Dr. Soltész Márton fiatal kutató ezt a munkámat és költészetem szociológiai jelentőségét együtt elemzi és társítja a korszak egyik legkiválóbb szociográfiai írójának, Csalog Zsoltnak a munkásságával. Meggyőzően állapítja meg velem kapcsolatban: „Csalog narratív alakzatával szemben Turcsány esetében lírai alakzatról beszélhetünk, hiszen utóbbi költőként találta meg a helyét, vagy - kissé provokatívan - költő-létet, költői nyelvet keresett akkor, amikor szociográfiát írt.”

Nos, a TESTAMENTUM több részét cenzúrázta a Szépirodalmi Kiadó 1985-ben, amit csak 1994-es Mázsa és Pehely című kötetemben állítottam helyre (133-167. old.), majd egy énekekre redukált változatát a 2012-es Tisztítóvíz fényében című, 45 évet összefoglaló versösszeállításomban (98-132. old.). Mondanom sem kell, hogy az akkori ÉS-be elküldött 4-5 szociográfia-részletet nem közölte politikai okokból a lap, de az ellenzéki SZETA éppen írás-részleteim alapján indított gyűjtést Nyírlugos község Szabadság-szennyves nevű cigánytelepének felszámolására és újjáépítésére!

Nos, úgy látom, a hetvenes évek idusán ez volt az az irodalompolitikai pillanat, amikor bizony-bizony eltérült irodalmi munkáim méltányos megmérettetésének ingája. Ezt bizony politikai oknak kell látnom.

Esetemben a kormányzati kultúrpolitika egyfajta váltása volt megfi-

gyelhető: FELESLEGESEN - bár élve a cenzúra, a háttérbe szorítás és teljesítmény-elbagatelizálás eszközeivel - NE LEGYEN BOTRÁNY! Amiről nem írnak, amit nem méltatnak, az nincs is a közéletben. Ez a jelenség vezetett a Mozgó Világ parancsuralmi vezetőség-változtatásához is, ez nemzedékem jelentős hányadát érintette és méltányos megismerésüket, megismerésünket máig hátráltatja. Ennek a politikai taktikának lettek és máig vannak következményei költészetem és szellemi üzeneteim befogadásának és fogadtatásának időleges késleltetésében.

Az Aczél elvtárs nevével fémjelzett kultúrpolitika nehezen tolerálta az irodalmi rendezvényeket annak cenzúrázhatatlansága, ellenőrizhetetlensége miatt, így ezeket aztán a megfelelő retorziók követték. Mit jelentett ez egy íróember számára, hogy lehetett ilyen közegben élni, dolgozni akkoriban?

A világirodalom és a magyar költészet nagy példái erőt és új utakat adtak minden életszakaszomban.

A BM iratanyagait utólag megfigyelve, feltételezhető, hogy az akkori Hatalom azért is engedett árnyékban, a médiumok reflektoraitól és az átütő sikerektől távol dolgoznom, hogy SZEM ELŐTT LEGYEK, hogy informálódhasson rólam!

Pedig sem a BM, sem a Jezsuita Rend, sem a Szabadkőműves Páholy(ok) ajánlatait nem fogadtam el. Mindhárom megkísértéséből volt részem, s mindháromtól eltáncoltam... Imitacio Christi és az Ördög megkísértése... Hála istennek.

Kevesen vették észre és írták le, hogy Hölderlin: Hyperion című bújított kulcsregénye (!) a szabadkőműves megkísértés és visszautasítás dramaturgiájával él... No és Márai: Egy polgár vallomásai sem érthető ezen motívumok felfejtése nélkül... Álláspontomat és helyzetemet magamhoz és a Rilke költészetével fémjelzett Orphikus-létállapothoz híven most is egy vers libre, a Hüperion feltámadása című világítja meg legjobban:

Van egy költészet, van, amely a világ felé fordított arc,
a személyiség (az individuum) költészete,
és van egy másik, ami az élet felől nézve nincs,
ami valóvá soha nem vált, a lélek felé fordított arc,
a világ felé fordított arc másik fele, másik oldala:
a meg nem valóságulás örök éneke.

Ami itt szól, az kizárólag a lélek és a lét dicsérete,
bármennyire fájdalmas és bármennyire is rejtteni kell.

És... ne feledjük: a Lét a pillanat önazonossága.
S a pillanat ébrenléte: a lélek és szellem tenger-
szél- és vihar-mozgásaira kifeszült vitorla!

Önazonosságunk: a m á s i k, a belső arc felfedése: aliteiája.
Teljességünk: a világ felé fordított arc
és a lélek felé fordított arc egymásba simulása;
de tudnunk kell, hogy a felfedés, a megmutatkozás
mindig az emberlét DRÁMÁJÁNAK kockázata.

A versírás, az irodalomtörténeti kutatómunka mellett – Hankiss Elemér megbízásából – iparos egyletek tradícióit kutattad, a VÁTI megbízásából pedig a hajdani Ferencváros urbanisztikai kutatásainak is részese voltál. Milyen plusz ismereteket ezek a munkák?

Munkáim iménti műfajelméleti összevetéséből kitetszik, hogy e műfaji és egzisztenciális kérdések, hogy melyik munka miben és hol kamatozódik, hol, mikor és miben „térül meg”, számomra egy egységes megismerési és alkotómunka részét alkotják.

Hogy csak azt említsem meg, hogy Bozók Ferenc Költői Budapest, Budapest költői c. antológiájában a Memento Urbis, 5+1 kisciklusomban szinte szürrealista benyomásokkal keveredő zenei futamokká nemesülnek a ferencvárosi grundok és mellékutcák képei:

„ilyen illemhelyek búze vegyül
tekintetünk fáradt kékjébe,

ilyen eső utáni barna föld lélegzete
sötét szemünk a szemhéj kagylójában,

a fém fénye mellé fémek állnak,
fém-folyóba fúlnak reklámok,
borozó – tátott harcsaszáj
kivilágítva, elcsigázva néz át az éjszakán,

ilyen hallgatás a lépcsők fokán,
hány állkapocs fal minket korán,

ilyen belek sétányain ballagunk,
házközök szívverése hagy ki – – –”

Hovatovább ehhez a kérdéshez kapcsolódik politikai, közélet szerepvállalásaim révén pomázi önkormányzati képviselőségem és egyéb kiadói, konferencia-szervezői munkám nagy része is.

Szerkesztői, irodalomelméleti és irodalomtörténeti munkáimat bemutatta már két kötetem is:

A mérleg közepén I-II 2002-ből és Hűség a szabadsághoz 2012-ből.

Miután nem tartoztál a diktatúra kiszolgálói, kegyencei közé, minden bizsonnyal jelen voltak az életedben a hullámvölgyek, mélyrepülések. Hogy élted meg ezeket, hogy tudtad kezelni?

Ilyenkor mindig azt mondom, nézd meg, hogy milyen egy ember életkezdetete. Alfa és Omega egysége mindig kitetszik. Megint korai versemet idézem: Vétóm és sóhajom címűt. Mintha a lélek úgy fejlődne, hogy kezdetektől kezdve család, társadalom és Isten felkészíti őt a kihívásokra, a hányattatásokra, és... talán... a megérkezésre, a beteljesülésre is, figyelj meg ebben a versben a Hermész-motívum magabiztosságát, elhivatottságát:

Érted-e romlott, bűnös fiadat?
Vérköreid lasszója tart,
hull ciklonaink hava rám.

Villanyáram fehér citerán:
érkezik szikra nélkül a fény.
Fák őszült tüdőbokraira ér,
fönt, mint befagyott dallam áll.

Érted-e örült remegéseim?
Csak átszúrt dobhártyádat látom!
Csak kitépelt nyelvedet látom! –
türemkedik a nemlét résein.

Érted vergődtem és verődtem
és lettem általad erőtlen –
kinyírt béka végső reflexe csak,
mely hol magára, hol másokra csap.

Ki félheti a szavaimat?
Ki veszi át a dacaimat?

Hibás helyzetben nőtt fel mai irodalmunk. Hibás helyzetet örökölték a cserélődő újabb kormányzatok. Hosszú időbe tellett, hogy az magyar író-közösség(ek) ügye és finanszírozása megoldódjon. A könyvkiadás nagy rákfenéje ma is a régi elrákosodott állapotban sorvadozik: nagy terjesztők egyben nagy kiadók is, ez egészségtelen, korrupciókkal, visszaélésekkel terhelt függőségi állapotok melegágya. Rohadt és rothadó helyzet. És ebből ki folyólag még mindig egyetlen reprezentatív szervezet képviseli mindkettőjük valójában össze sem egyeztethető érdekeit. Ezen kíván és kívánt részt ütni a Könyve Szövetség, alig valamely sikerrel, de hőiesen.

Az új Művészeti Akadémia tért nyert. Egyre nagyobb szerepe van és lesz az értékelésben, a finanszírozásban. Az MTA is köszöni: megvan, alakul át, frissül. **MINDEN INTÉZMÉNYNEK MEG KELL VÍVNI A BELSŐ CSATÁIT: DISSZONANCIA NÉLKÜL NINCSEN KONSZONANCIA** – idézte Hegel szellemét József Attila is... De szennyes kézzel ne lépjen senki a műtőszobába és ne fogjon bele az operálásba.

Az írók az irodalmi és komplex művészeti élet új kiterjesztési pontjait keresik: ilyen az elektonikus jelenlét, az e-folyóiratok, az irodalmi blogok, a facebook-jelenlét, ilyen lehet megzenésített versek esetében a video-klippek, a Youtube-vidéók és a konferencia-közvetítések kultiválása, ezek, ha úgy tetszik, egy megkövesedett kanonizáció széttöredezését, sőt eltakarítását eredményezhetik. A folyamat történik, nálunk is, a világban is.

„A hervadás vértócsái
hattyútollakkal
keverednek,

de petúniák virágoznak
égieknek,
földieknek.”

(Turcsány P.: Arthur súgja - részlet)